

Frank Westerman
El Negro en ik

2014

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Proloog

Is het mogelijk de doodsoorzaak te achterhalen van iemand die al anderhalve eeuw dood is?

Een team van negen lijkschouwers waagt in juni 1993 een poging. Op tafel ligt het goed geconserveerde lichaam van een naamloze Afrikaan die in 1830 of 1831 is gestorven – ‘Object nummer 1004’.

Uit voorzorg, om de schijn van vooringenomenheid te vermijden, kiezen de blanke medici – forensisch antropologen, radiologen en toxicologen – een citaat van Martin Luther King tot motto van hun autopsierapport: ‘Wij houden deze waarheid voor vanzelfsprekend: dat alle mensen gelijk geboren worden.’

De lijkschouwers gaan omzichtig te werk; ze beginnen met een uitwendige inspectie. Elke vierkante centimeter wordt bevoeld en beklopt en onder een vergrootglas bekeken. In de linkerzij, van heup tot oksel, zit een langgerekt litteken – als de rits van een duikerspak. Het blijkt een snijwond, ondiep en gehecht met een rijgsteek. De enige andere vermindering is het ontbreken van een reepje voorhuid: de overledene is besneden. Verder is het lichaam vrij van schrammen, kneuzingen of andere kwetsuren.

‘Tekenen van uitwendig geweld die duiden op een traumatische dood hebben wij niet waargenomen,’ rapporteren de lijkschouwers.

Analyse van het gebit leert dat de man zevenentwintig jaar is geworden – met een foutmarge van plus of min drie. Hij was klein van stuk: bij leven moet hij 1 meter 35 (hooguit 1 meter 40) hebben gemeten. Zijn tenen staan wijd uiteen, wat een aanwijzing kan zijn dat hij grote afstanden blootsvoets placht af te leggen.

Dermatologisch onderzoek wijst uit dat de huid is geloooid als kalfsleer. In de poriën worden resten arseen aangetroffen die het pigment hebben aangetast – met als gevolg: verbleking van de oorspronkelijke huidskleur. Om dat proces tegen te gaan zijn er laagjes schoensmeer op de huid aangebracht.

In de Catalaanse provinciestad Girona wordt het lichaam onder het röntgenapparaat geschoven van het Dr. Josep Trueta-ziekenhuis. De foto's, eenmaal uitgestald op de lichtbak, onthullen dat de wervelkolom is vervangen door twee ijzeren staven. Zoals een betonsculptuur stevigheid ontleent aan zijn wapening, zo wordt deze man van binnenuit gestut door een dubbele staaldraad van hiel tot kruin.

Ter hoogte van het sleutelbeen laat de radioscopie een houten dwarsbalk zien, bij wijze van schouderpartij, waaraan de authentieke armbotten (*humerus, radius, ulna*) zijn opgehangen. Spierweefsel, organen en vetlagen zijn verwijderd; het lichaam is gevuld met stro.

De medici prijzen het werk van de preparateur, want al is de man ontdaan van zijn ruggengraat, de proporties van zijn lichaam vertonen 'een perfecte harmonie'.

Om het ras van object 1004 te kunnen vaststellen, grijpen de post-mortemonderzoekers naar de antropometrie. Deze techniek voor de etnische determinatie van menselijk gebeente gaat uit van drie hoofdgroepen: het Kaukasisch (blanke), mongolide (gele), en negroïde (zwarte) ras. Op grond van een dozijn criteria, waaronder de schedelindex (breedte gedeeld door lengte maal 100) en de morfologie van de neusholte

(druppelvormig, rond of ovaal), constateert de onderzoeksploeg dat zij van doen heeft met 'een negroïde met de kenmerken van een Afrikaanse Bosjesman'.

Een aanwijzing, de enige, over een mogelijke doodsoorzaak is de vergroeiing van de teen- en vingernagels, die op een fataal verlopen longontsteking kan duiden.

Van het schaarse organische materiaal (om precies te zijn: van het schaamhaar) neemt het artsenteam een monster voor het vaststellen van het DNA-profiel. Deze erfelijke code is niet in het verslag opgenomen, maar wordt bewaard in een kluisje in het stadhuis van Girona.

In de Zaal van de Mens

Banyoles, 1983

Liften is als stierenvechten. De lifter zet zich schrap in de berm, vooroverhellend en toch fier, met een kartonnen flap naast zijn lichaam. De automobilist komt aangestormd, scheert voorbij. En als hij je toch meeneemt, heb je geen idee waar je belandt.

In december 1983 lifte ik in Spanje. In gezelschap van een vriend (net als ik eerstejaarsstudent) dreutelde ik over een parkeerstrook voor een groothandel in keramiek. De zon scheen laag in onze ogen, zwak genoeg om zonder knipperen terug te kunnen kijken. Er lag een gloed over de hectometerpaaltjes langs de weg, en over de opgestapelde potten en amforen achter ons. Twee leeuwen van pleisterkalk, de voorpoten gestrekt, bewaakten de oprit naar Cerámica García S.A.

Negentien waren we. Wat kon ons het schelen dat de reis voor geen meter opschoot? Of dat de rafelrand van Girona met zijn beddenshowroom, zijn truckerscafé en zijn kassen van boogplastic er haveloos bij lag. In de verte haptten de tanden van de Pyreneeën naar het uitspansel, en dat was spectaculair om te zien. Om de beurt hielden we het bordje met onze bestemming FIGUERES omhoog, eerst nog geconcentreerd en hoopvol, maar na een uur of twee almaar smekender en theateraler. Passerende automobilisten tikten op hun stuur of op hun voorhoofd. Spanje was een hopeloos liftland,

bevolkt door xenofobe types die zich afgezonderd in hun blikken schulpjes voortbewogen. Alleen al over het traject Barcelona-Girona (nog geen honderd kilometer) hadden we acht uur gedaan.

Gelijk met de zon daalde ook de temperatuur, waardoor de wind ineens koud door onze jassen blies. Toen er dan toch nog een Renault 4 schuivend tot stilstand kwam, een flink eind voorbij de leeuwen, stoven we er met onze plunje op af. De chauffeur stak een bebaarde kop naar buiten. Hij ging niet naar Figueres, niet eens in de richting (*dirección*, verstond ik), maar als we wilden konden we meerijden tot aan Banyoles.

Zonder aarzeling stapten we in. Ik voorin, om de eventuele conversatie gaande te houden. Een trimester lang had ik in een Nederlands talenpracticum op Spaanse woorden gekauwd. *Cuanto antes*, heette de methode. Zo snel mogelijk. Maar met alleen een cassette en een koptelefoon, eindeloos het recept van *gazpacho* nazeggend, leerde je nog geen Spaans. Daarvoor moest je in Spanje zelf zijn.

Ik zei met een stijve onderkaak dat het koud aan het worden was, vooral door de wind.

‘De *tramontana*,’ zei de bestuurder, terwijl hij het verwarmingspookje van blauw naar rood schoof. ‘Die stort zich omhoog van de sneeuwellingen daarginds.’

Onze chauffeur zag er verwilderd uit, alsof hij het was die had staan liften. Zijn gezichtsgroeven waaierden alle kanten uit, met het topje van zijn neus als middelpunt. Zelfs de ader-tjes in zijn ooghoeken accentueerden die stervorm.

Ricardo heette hij. Hij was geoloog, of beter vulkanoloog, en werkte als opzichter in het Vulkanisch Park Garrotxa. Of we wisten dat de landstreek die we binnenreden bepakt was met vierendertig uitgedoofde kraters?

Daar hadden we geen idee van.

‘Het meer van Banyoles staat direct in verbinding met de vulkanen. Het wordt vanuit de diepte gevoed.’

Amper vijf minuten waren we op de hoogte van het bestaan van het stadje Banyoles (of was het een gehucht?), en nu bleek er ook een meer met die naam te liggen. Ik kreeg de indruk dat onze chauffeur er behagen in schiep dat hij ons wegvoerde van Figueres.

Alsof hij mijn gedachten kon lezen, zei hij: ‘En wat bracht jullie op het idee om naar Figueres te willen?’

Ik noemde het Salvador Dalí-museum. ‘Mijn vriend studeert aan de kunstacademie.’ *Acadèmia del arte*, hoorde ik mezelf zeggen.

De vulkanoloog ging er niet op in. Wellicht verkoos hij het realisme van de bossen boven het surrealisme van gesmolten horloges.

Na een stilte van een minuut of wat merkte Ricardo op: ‘Je Castiliaans mag er wezen.’

Het klonk als een compliment, maar ik begreep er eerlijk gezegd niets van. Castiliaans? Had ik een of andere afwijkende uitspraak? Of bedoelde hij misschien Catalaans?

‘Castiliaans,’ herhaalde hij. ‘De taal van Madrid.’

‘Oké,’ zei ik vlakjes – in het volle besef van de onnozelheid die ik had gedemonstreerd. Er schoten vlammen uit mijn kraag en terwijl ik wegkeek naar een helling met een ribbelpatroon van wijnranken, begon het me te dagen waarom mijn enthousiast geofende Spaans behalve sympathie ook wrevel wakte. Vroeg ik naar Gerona, dan werd ik nadrukkelijk gewezen op de weg naar *Girona*. De Catalanen waren blijkbaar zo trots op hun eigen taal dat ze het Spaans het liefst als Castiliaans aanduidden, om het zodoende te degraderen van landstaal tot streektaal: je had Catalonië met Barcelona als hoofdstad, en dan had je nog Castilië, met Madrid als centrum. Twee separate, *gelijkwaardige* grootheden dus.

‘Zo is dat,’ zei de vulkanoloog. Hij spiedde in zijn zijspiegel om een vrachtwagen in te halen. De weg werd bochtiger en begon nu ook te klimmen – er konden de komende drie kilometer herten oversteken. Ricardo vertelde dat hij redacteur was van een tijdschrift voor bergsport. Het verscheen in het Catalaans en bestond al sinds 1925. ‘Onder Franco brachten we elke maand een reportage over een skipiste of over een nieuwe klimroute. We zorgden ervoor dat er altijd een neutraal onderwerp op de cover stond. Dat was van levensbelang om in het Catalaans te mogen blijven verschijnen.’ In werkelijkheid, legde hij uit, diende het omslagartikel als dekmantel, want binnenin creëerde de redactie een halflegale vrijplaats om de Catalaanse cultuur levend te houden. Tussen de kaartjes van langlaufroutes en de zwart-witfoto’s van berghutten zaten verhalen verstoppt over heemkunde en archeologie, en soms ook over de burgeroorlog.

‘Ook al is Franco al acht jaar dood, we hebben nog steeds de status van een verzetskrant,’ zei Ricardo.

Ik had voor mijn literatuurlijst op school George Orwells *Saluut aan Catalonië* gelezen en wist dat de generalissimo het plaatsje Guernica in 1937 door het Duitse Condor-legioen onder een bommentapijt had laten leggen om het moreel van de Basken te breken. Maar ik had niet beseft dat Franco het separatisme ook had bestreden door de streektaalen, in dit geval het Catalaans, te doen verstommen.

‘Tien jaar geleden waren boeken in het Catalaans hier nog vrijwel onvindbaar. Het was contrabande,’ zei Ricardo. ‘Je moest de Pyreneeën over om ze in Perpignan te halen.’

We passeerden een fabriek met op het dak CHOCOLATES TORRAS in rood neonlicht. Het volgende moment reden we, schijnbaar zonder vaart te minderen, de bebouwde kom van Banyoles binnen. Ik herinner me een rotonde voor het plaatselijke ziekenhuis, met een betonnen aspirinetablet, *larger*

than life, als een draaischijf in de middenberm. Verder veel platanen, kunstig gesnoeid en geknot, en een antieke Plaza Mayor waar de scooterjeugd zich verzamelde.

Het was duidelijk dat we in Banyoles zouden overnachten. Ricardo zette ons af op een straathoek in de binnenstad en verontschuldigde zich dat hij ons niet naar Figueres had kunnen brengen. 'Maar als jullie toch in cultuur geïnteresseerd zijn,' zei hij bij het afscheid, 'Banyoles heeft een prachtig museum voor natuurhistorie. Het oudste van de provincie, en het is beroemd om zijn opgezette negertje.'

Zo zei hij dat letterlijk: niet 'negro' maar 'negrito'.

Ik had weinig op met kunst. In mijn studentenkamer hing een poster van de eeuwige waterkringloop van Escher, dat wel, en de pijp van Magritte met bijschrift 'ceci n'est pas une pipe' was natuurlijk geniaal. Maar de meeste kunstenaars vond ik egotrippers, en als ze zich al een maatschappelijke taak toedichtten, dan maakten ze die zelden waar. Hoe vaak we het er onderweg ook over hadden, mijn vriend en ik bleven het op dit punt hartgrondig oneens. Ik zat gewoon anders in elkaar dan hij en streefde meer aardse doelen na. Ik wilde ontwikkelingswerker worden, iemand die zich nuttig maakt door praktische kennis over te dragen aan volken die waren geknecht en uitgebuit. De studie waaraan ik was begonnen, tropische cultuurtechniek, leverde ingenieurs af die irrigatiewerken ontwierpen en aanlegden in de landen van de Derde Wereld.

Mijn keuze voor de ontwikkelingshulp was op de middelbare school ontstaan, onder omstandigheden die wat mij betreft weinig ruimte lieten voor het vrijblijvende 'je moet doen wat je leuk vindt'. Het had ermee te maken dat we pr.chr.-onderwijs kregen, degelijk en sober. OPDAT ZIJ U KENNEN stond er in letters van gietijzer op de aulamuur. In alle klassen begon de les om 8 uur 15 met de bijbellezing. Dag in dag uit

werd ons voorgehouden je naaste lief te hebben en je linkerwang toe te keren naar diegene die je op de rechter had geslagen. Ik had dit pacifisme omarmd, en kon me vreselijk kwaad maken op leraren die de naastenliefde met de mond beleden en tegelijk de Star Wars-politiek van Ronald Reagan goedpraatten. Dat was schijnheilig. Ik vond dat je consequent moest zijn – door alle geweld af te zweren, en daarom droeg ik tuinbroeken (wat op zich al een statement was) met op de linkerband, net boven de gesp, een gebroken geweeetje. Het was de tijd dat bij ons op school de eerste Palestijnensjaar opdoek. We boycotten grapefruits uit Zuid-Afrika, aten muesli-koeken in de thetent, waren solidair met de revolutie in Nicaragua – en al die voor- en afkeuren hingen voor ons met elkaar samen.

Terugblikkend had het moment dat de oproep voor de militaire dienstkeuring bij mij in de bus viel de doorslag gegeven. Terwijl ik de kaart van het ministerie van Defensie opraapte, was het me duidelijk dat ik geen gezondheids- maar een karaktertest tegemoet ging.

Op de ochtend van de dienstkeuring had ik vanzelfsprekend voor dezelfde outfit gekozen als altijd – dat was de consequentie van het consequent willen zijn.

‘Allemaal uitkleden,’ luidde de eerste instructie die ik van een militair in uniform moest aannemen. ‘Broeken en onderbroeken aanhouden; ik zie jullie over drie minuten in de gymzaal.’

Met de trage onafwendbaarheid van een olietanker zag ik het volgende tafereel op me afkomen: het gegniffel om die ene tuinbroek tussen al die blote basten.

‘Er valt hier niets te lachen,’ zei de legerarts vanonder zijn snor. Hij zette ons in het gelid, van groot naar klein, en liep de rij af voor een vluchtige inspectie van ons fysiek. Een jongen met een kippenborst kreeg een duwtje ten teken dat hij

kon vertrekken. Ik werd naar voren gehaald. ‘Wat is dit?’ Zonder dat ik de kans kreeg mijn mond open te doen, trok hij met twee handen tegelijk de bandjes van mijn tuinbroek omhoog.

Later nam hij me apart in zijn onderzoekskamer. ‘Dus jij wilt niet in het leger?’

Ik lag op mijn rug op het patiëntenbed, in mijn onderbroek. ‘Ik wil vervangende dienst doen,’ zei ik.

De legerarts duwde mijn knieën een voor een tegen mijn kin, luisterend of er iets zou kraken. ‘Spannend! Twee jaar papier verschuiven in de gemeentearchieven – dat lijkt je wel wat?’

‘Nee,’ zei ik. ‘Ik wil naar Afrika.’

‘Naar Afrika?’

‘Of Latijns-Amerika. In ieder geval in het ontwikkelingswerk.’

Achteraf gezien had die uitspraak op dat moment een nog troebel idee doen neerslaan in vaste brokken overtuiging.

We hadden het aan de schoolmeisjes van Banyoles te danken – meer nog aan hen dan aan Ricardo – dat we daadwerkelijk in het gemeentemuseum waren beland. ’s Ochtends op de stoep van pension Comas, na een ontbijt van koffie en *churros*, hadden we staan dralen. Links of rechts? De daken van Banyoles glommen in het winterlicht – zonder dat er een levende ziel te bekennen was. Dit decor bleef een paar tellen intact, totdat het zich vulde met het gegil en gegiebel van een leeglopend klaslokaal. Meisjes met vlechten verdrongen zich onder een luifel van *CHOCOLATES TORRAS* om vervolgens een voor een met een dampend bekertje in de hand uit te zwermen.

Terwijl we op hen toeliepen, las ik op de gevel tegenover de school: Museum Darder voor Natuurhistorie. De ingang

bevond zich om de hoek, achter een drietal bladloze platanen. De bomen leken op kandelaars met knokige armen die gekromd, bijna kwaaig omhoogstaken. We morrelde aan de deur, maar het museum bleek dicht.

‘Wacht,’ riep een van de schoolmeisjes. ‘Señora Lola heeft de sleutel.’ Ze zwiepte een haarstreng over haar schouder en verdween achter de glazen pui van een kapsalon, ons achterlatend bij een bas-reliëf dat in de muur zat gemetseld. DR. FRANCISCO DARDER (1851-1918) luidde de inscriptie. En verder nog: VEEARTS. OPRICHTER VAN DE DIERENTUIN VAN BARCELONA. Het zijaanzicht liet een heer zien met een mondaine, zwierige hoed. Dr. Darder had een hoekig neusbeen, kraaienpoten van oog tot bakkebaard en een intense blik alsof hij genoot van iets wat wij niet konden zien. Het museum bestond bij de gratie van zijn privéverzameling van opgezette beesten.

‘Hij is echt hoor,’ riep een bijdehand kind van een jaar of tien.

‘Wie is echt?’

‘El Negro!’ Haar stem schetterde over het plein – begeleid door het geproest van haar vriendinnen.

Het volgende moment stapte señora Lola met een vest los om haar schouders uit de kapperszaak. Een broos dametje met een spitse kin, waarop een paar losse haren groeiden. In haar hand een sleutelring die rondging als een rozenkrans. Señora Lola opende het museum, verkocht ons kaartjes van vijftig peseta en dirigeerde ons naar de reptielen.

‘Die kant op,’ gebod ze. ‘En dan de zalen volgen met de wijzers van de klok mee.’

Met bravoure liepen we het eerste vertrek binnen. We lieten onze vingers over de kam van een leguaan glijden en klopten op de reuzenschildpadden aan de muur, de een nog groter dan de ander. Op kniehoogte krielde het van de kaai-

mannen, rondom een bordje NIET AANRAKEN. Alsof ze – *tsjap!* – je hand konden afbijten.

Na de reptielen kwamen de vogels. Ik herinner me een verzameling struisvogeleieren zo groot als rivierkeien – indrukwekkender dan de bijbehorende struisvogels. Het tere grut (kolibries, kanaries, parkieten) stond te dringen in een volièrre van glas. Aardig voor ornithologen misschien, maar ons kon het niet boeien. Wij waren op weg naar de Zaal van de Mens, in het verlengde van de Zoogdierenzaal. Voorbij een klimwand met mensapen en het skelet van een gorilla sloeg onze joligheid om in lichte huiver.

Daar stond hij: de opgezette neger van Banyoles. Speer in de rechterhand, schild in de linker. Alert en licht gekromd, de schouders opgetrokken. Halfnaakt, met alleen een raffiatooi en een harig, oranjegekleurd lendedoekje. Zijn huid was onmenselijk zwart. Ik wist niet dat er zulke zwarte mensen bestonden, zo klein en iel ook. El Negro bleek een volwassen man, vel over been, die amper tot je elleboog reikte. Hij stond in een glazen kast, midden op het tapijt. Op zijn voetstuk zat een plaatje geschroefd: BOSJESMAN UIT DE KALAHARI.

Sterker dan bij de kaaimannen had ik het gevoel dat hij in beweging zou komen. Of zijn ogen een seconde op mij zou richten. Bestraffend? Kwaad omdat ik hem kwam begluren?

Dit was geen Madame Tussaud. Ik stond niet naar een illusie van echtheid te staren; deze Bosjesman was geen griezelig geslaagd afgietsel en ook geen toevallig gevonden veenlijk of een andersoortige mummie. Hij was een mens, gevild en daarna gevuld als een opgezet dier. Er was dus iemand aan te pas gekomen die dat had gedaan, en vanzelfsprekend lagen de verhoudingen zo dat de preparateur een blanke Europeaan moest zijn geweest, en zijn object een zwarte Afrikaan. Andersom was ondenkbaar. Ik kreeg het warm en voelde mijn

haarwortels prikken – gewoon uit een ongericht gevoel van schaamte.

Señora Lola had geen uitleg, ook geen catalogus of brochure. Ze tikte tegen een molentje met ansichtkaarten, en staaarde me door haar brillenglazen aan. Ik pakte de enige kaart van de Bosjesman en las op de achterzijde: *Museo Darder – Banyales. Bechuana.*

‘Bechuana?’

Señora Lola bleef me glazig aankijken. Hoofd in haar nek, kin vooruit. De kaarten kosten veertig peseta per stuk, zei ze.

Ik kocht er twee.

Een week later, terug in het talenpracticum, zocht ik de betekenis van ‘Bechuana’ op in het woordenboek. Het bleek de benaming te zijn van een inwoner van Botswana, of preciezer: een lid van de talrijkste bevolkingsgroep van Botswana, de Tswana. Geen Bosjesman uit de Kalahari dus, hoewel die woestijn voor het grootste deel in Botswana lag. De Bosjesmannen waren juist het minst talrijke volk van Botswana, ze waren praktisch uitgestorven.

Het irriteerde mij dat een van de twee opschriften, dat op het voetstuk of dat op de ansichtkaart, kennelijk niet klopte. Hoe langer ik erover nadacht, hoe curieuzer het me voorkwam: een mens die op een houten sokkel stond genageld als ‘Bosjesman uit de Kalahari’, en wiens beeltenis je bij wijze van vakantiegroet de wereld in kon sturen als ‘Bechuana’. Wie van de twee was hij? Wat was er met hem gebeurd? Ik vroeg me af wie zijn lichaam had geprepareerd en hoe hij in dat godvergeten Banyoles was beland. Levend? Dood?

De onduidelijkheid over zijn achtergrond tekende zijn onttakeling als individu. Behalve van zijn ingewanden, was hij ook van zijn persoonlijkheid ontdaan. Hij had geen naam meer, en niemand wist nog zijn geboorte- of sterfdatum. Al

zijn karakteristieken waren verloren gegaan, zodat er nu zelfs verwarring bestond over het volk waartoe hij behoorde. Voor de schoolmeisjes van Banyoles, en ook voor Ricardo, was hij simpelweg El Negro. Niet: *Un* Negro. Nee, *De* Neger.

Ik liet de portee van dat gegeven op me inwerken. Eén specifieke zwarte mens was door de vervaagde herinnering aan zijn verleden getransformeerd tot *de* neger. Ongeveer net zoals als er met de onbekende soldaat was gebeurd. Maar die vergelijking voerde niet verder, want het verschil was groter dan de overeenkomst: de stoffelijke resten van de onbekende soldaat werden met ultieme waardigheid omkleed, ze rustten onder het marmer van een praalgraf omdat hij ‘een van ons’ was. Het lichaam van El Negro stond rechtop in een glazen uitstalkast; voor de entreprijs van vijftig peseta kon je je aan deze exoot vergapen. Dat had ik ook gedaan – maar niet zonder schaamte.

Ik dacht: stel dat iemand zou achterhalen wie El Negro was. Dan was hij weer een mens en kon hij niet meer als een voorwerp – of een dier – tentoongesteld worden. Ik besprak dit idee met mijn vriend van de kunstacademie, die me aanmoedigde zelf op onderzoek uit te gaan. Ik op mijn beurt zei dat hij er dan een kunstproject van kon maken. We beleefden zo’n avond waarop je de ene na de andere briljante vondst denkt te doen (we fantaseerden over een fotoserie die we in negatief zouden afdrukken zodat El Negro als blanke zou verschijnen, en ook over een ‘ontvoering’ waarbij we hem elders opnieuw zouden laten opduiken). Maar we kwamen er niet uit welke boodschap we daar precies mee wilden uitdragen. Stelling nemen tegen racisme, ja. Maar kon dat door een ludieke grap uit te halen?

Wat minder omslachtig was – en wie weet diende dat hetzelfde doel: gewoon doorgaan met studeren. Ik had gekozen voor een technische opleiding, maar sterker dan voorheen

besepte ik dat tropische cultuurtechniek veel meer om het lijf had dan het brengen van water naar de woestijn. Je kreeg onherroepelijk te maken met de kloof tussen blanken en niet-blanken, en ik dacht: díe te overbruggen was misschien nog wel belangrijker dan het bevoeien van de velden. Ik moest alleen, zo redeneerde ik, een verdomd goeie ontwikkelingswerker zien te worden.

Dreadlock Holiday

Jamaica, 1985

Op één standvastige kathedraal na is er niets in Spanish Town dat nog herinnert aan de Spanjaarden. De sporen van meer dan honderd jaar Spaanse overheersing zijn gewist door tropische stormen, aardbevingen, plundertochten van boekaniers en ten slotte door de Engelsen, die Jamaica in 1655 veroverden.

Ik las in mijn gids dat het trage riviertje dat de dorst lest van de suikerrietplantages bij Spanish Town nog altijd Rio Cobre heet, op z'n Spaans dus, maar dat de ijzeren brug uit 1801 (orkaanbestendig) in Manchester is gegoten en vierduizend pond heeft gekost.

Aan mijn medepassagiers vroeg ik of de oorspronkelijke naam van Spanish Town, St. Jago de la Vega, nog wel eens opdook. Maar ze draaiden hun hoofden weg of keken me niet-begrijpend aan.

'Grace Jones is hier geboren,' zei de man naast mij, met wie ik de voorbank deelde. Met de mouw van zijn overhemd bette hij zijn voorhoofd, terwijl ik hem aankeek in afwachting van een vervolg of een commentaar. Maar dat bleef uit.

Het minibusje dat ons naar Kingston bracht was een oven op wielen. De weinige raampjes die open konden stonden open; armen bungelden buiten boord en de gospelzang uit de radio rafelde uiteen tot klanklinten die amper nog op muziek

leken. De enige verkoeling kwam van de wind die we schepten wanneer we vaart maakten. We zaten knie aan knie, opeengepakt als koopwaar. Ik weet dat het 13 november 1985 moet zijn geweest, want ik vierde mijn eenentwintigste verjaardag.

We doorkruisten een aanplant van suikerriet. Het blad was groen, maar de stengels zagen geel als bamboe. Sommige waren geknakt of negen uit zichzelf naar de straatkant, zodat je in een krap genomen bocht moest uitkijken om geen striem of snee op te lopen. Ik trok mijn hand terug en stak hem pas weer naar buiten toen het riet had plaatsgemaakt voor de slums van Kingston.

Het landschap verschoot van kleur. De uitlopers van de stad waren grijs als lavatongen en er steeg rook op uit de grimbushuisjes links en rechts. Riverton City, Hunts Bay, Greenwich Town, stuk voor stuk meer vuilnisbelt dan woonwijk. Onze bestuurder slalomde door een chaos van fietsers, kruiers en vrachtwagens, totdat er geen ruimte meer was om tussendoor te glippen. Recht voor ons rees de geplooid kraag van de Blue Mountains op, en dat gaf de setting een dramatisch tintje: alsof er een tribune was neergezet met erelogen vanwaar je het gekrioel beneden kon aanschouwen. Dichterbij, op een teerpleintje naast een benzinstation, lag een plas lucht te trillen.

We naderden *downtown* met zijn doolhof van steegjes en rumshops en ineens zaten we vast in een markt. Ons busje werd van alle kanten omstuwd en haast opgeslokt door de menigte. Dit was Queenstreet volgens de kaart. Ik keek opzij en ontmoette de ogen van een verkoopster van huisbrandolie. Van achter haar jerrycans en trechters stak ze de roze binnenkant van haar hand op.

‘Oehoe,’ riep ze. ‘Oehoe whity!’ Ze veerde overeind en greep een voorbijganger bij de pols. Zonder haar ogen van mij af te wenden alarmeerde ze hem: ‘Kijk! Een bleekheid.’